

KURTULUŞ SAVAŞININ BAZI BELGELERİ VE ATATÜRK'ÜN İNKILÂP PRENSİPLERİ

Prof. Dr. ÂFETİNAN

Cumhuriyet tarihimizin belgelerinde ve millî edebiyatımızda Samsun ismi daima bir başlangıç olarak yer alır. Bu bakımdan Samsun Kurtuluş savaşımıza bir yön veren hareketin temel unsurudur ve yeni devre tarihimizde daima bu vasfı ile anılmaktadır ve anılacaktır.

1937 de M. Kemal Atatürk "Gerilla hakkında iki hâtıra"*yı bana not ettirdikten sonra yayınlanmadan önce bazı düzeltmeler yapmış ve kendi el yazısı ile de şu ilâveyi koymuştur :

"Samsun havalisinde yapılması istenen iş, o havalî Türklerinin başladığı gerillayı bastırmaktı". Kendisi ilâve ediyor "bu soruya doğru cevap vermek benim için gücü itiraf ederim" diyor.

Atatürk bu devre tarihimiz için anlattıklarından dinlediğime göre o Mondros mütarekesinden sonra Osmanlı Hükümeti'ne Nazır olarak girmek istemesi, istilâcı düşmanlara karşı meşru yoldan direnmek içindir. Bunun mümkün olmadığını görünce İstanbul'da arkadaşlarıyla günlerce müzakerelerde bulunmuş ve Anadolu'da millî mukavemeti teşkilâtlandırmayı öngörmüştür. Geniş salâhiyetle Anadolu'ya geçerken Türk vatani ve milleti için ne yapacağını plânlanmış bulunuyordu ve bu salâhiyetnamenin bizzat kendisi tarafından hazırlanmış olduğu bilinmektedir. Bunu General Cevat Çobanlı'dan da dinlemişimdir.

1919 yılının Mayıs ayında Türk yurdunun Ege sahillerine düşman silâhlî kuvvetleri çıkıp yerleşmek isterken, 22 Mayıs 1919 Samsun'dan İstanbul hükümetine M. Kemal imzasıyla giden raporun bir cümlesi şudur : "Millet birlik olup (yek vücut) hâkimiyet esasını ve Türk duygusunu hedef tutmuştur".

28 Mayıs 1919 da Havza'dan Anadolu'daki kumandanlara ve mülkî âmirlere gönderdiği tamimin esası ise şöyledir :

* Belleten Sayı 1. Ankara 1937.

“Yurt bütünlüğünün korunması, bunun için millî teşkilât kurulması ve düşman işgalini protesto etmek için mitingler tertip edilmesi ve bu hareketlerin kamu oyuna, İstanbul hükümetine ve yabancı devletlere telgraflarla duyurulması”.

Bu iki cümleye ilâve olarak, Eylül 1917 tarihinde ileri sürülen bir fikrin üzerinde durmak bazı olayları açıklamak için faydalı olur sanırım.

Suriye cephesinde VII. Ordu kumandanı M. Kemal, harbin müttefiklerimizden memleketin ve hükümetin umumî durumu hakkında verdiği uzun raporlarda, hükümetce alınacak tedbirlerin esaslarını teklif ederken bilhassa şu fikir üzerinde duruyor : (4. a, fırkası) Hükümetin takviyesi, bunun için asayişin temini, memurların, adlî teşkilâtın ve ekonomik (iaşe, ticaret) meselelerinin düzene konması. Harbin devamı büyük İmparatorluğun Anadolu haricindeki memleketleri kaybettirmek lüzumu hasıl olsa dahi, *asıl elimizde kalacak bölgelerdeki Türk ahalisini* “herhalde dayanamaz çürük bir kitle halinde bulmamalıyız” diyor. Diğer taraftan Anadolu askerinin bir neferinin dahi müdafaa edemeyeceği bölgelerde ziyana uğramasını hassasiyetle tavsiye ediyor. Bu belgelerden bahsetmeme sebep, Atatürk’ün I. Cihan harbindeki askerî ve siyasî görüşü ve bunu yazılı raporlarla tevsik etmesi, önemli bir uzak sezişin ifadesidir. O âdeta “Misakı millî” sınırları içindeki Türkiye’yi XX. asrın Türkleri için bir gaye olarak görmüştür ve bunun için bütün kuvvetleri birleştirmek istemektedir.

Şimdi, bu tarihî belgeler üzerine olan kısa açıklamalardan sonra, asıl Atatürk’ün prensipleri ve bunların tatbikatı üzerinde durmak istiyorum.

Birincisi : Sınırları belirli bir Türk yurdunda bağımsız, demokratik esaslara dayanan bir Türk devleti kurmak. Bu prensibin tatbikatı için şu tarihî olayları hatırlamak gerekiyor :

I. Cihan Savaşı’nın sonunda mağlûp addedilen taraf devletlerden Osmanlı hükümeti’nin mütareke ve sulh andlaşması imza edip de yürürlüğe girmesini tek kabul etmeyen *Türk Milleti* olmuştur.

Millet diyorum çünkü, Osmanlı Devleti, hem Mondros Mütarekesi’ni (1918) ve hem de Sevr sulh andlaşmasını (1920) imza ederek Osmanlı İmparatorluğu tarihinin maalesef sonunu getirmiştir ve 1919-22 arasındaki devirde, Osmanlı devleti, yurtsuz, milletsiz bir hükümet durumuna düşmüştür.

Türk Milleti Gazi M. Kemal'in idaresi altında Türk vatanını, üç yıl mücadeleden sonra düşman istilâsından kurtardığı zaman ise son Osmanlı Padişahı kendi şahsî selâmetini düşman kumandanına sığınmakta bulmuştur. Esasen vatana, millete hiç bir müspet iş yapmamış ve Türk milletini tanımamış olan, bilâkis Anadolu'daki millî mukavemeti önlemek için her türlü tedbiri almaktan geri kalmamış olan Osmanlı Padişahının son mektubu ibretle okunmaya değer :

“Dersaadet işgal orduları başkumandanı General Harington Cenaplarına,

İstanbul'da hayatımı tehlikede gördüğümden İngiltere Devleti fahîmesine iltica ve bir an evvel İstanbul'dan mahalli âhara naklimi talep ederim efendim”.

16 Teşrinisani (Kasım) 1922

Halifei Müslimîn
Mehmed Vahideddin

İşte bu zihniyette olan bir devlet reisinin kabul ettiği Sevr antlaşması şartlarını tatbik kalkışan Osmanlı Hükümeti karşısında millî varlığımız harekete geçmiştir. Böylece Kurtuluş mücadelesi için bu beynelmilel belgeler müthiş bir tahrik unsuru olmuştur.

Bugünkü tarihî incelemeler I. Cihan Savaşı'ndan sonra akdedilen milletlerarası antlaşmalardan yürürlüğe girmeden yerlerine başka antlaşmaların geçtiği tek devlet olarak Türkiye Cumhuriyetini göstermektedir (Lozan 1923). Menfi unsurlar bilindiği gibi, fertleri ve cemiyetleri reaksiyona teşvik eder. Nasıl ki tenkit insanları daha temkinli ve dikkatli olmaya mecbur ederse, milletlerin hayatına, hürriyetine ve bilhassa istiklâline kasteden davranışlar da, aynı insanları daha şumullü bir surette harekete geçmeye mecbur eder.

İşte İstiklâl Savaşımız bu yönden tetkik edildiği zaman sadece askerî cephelerde değil, aile ocaklarımıza kadar saldıran düşmana karşı bir ölüm kalım mücadelesidir. Ancak yine biliyoruz ki bu mücadelenin dağınık hareketini birleştiren bir önderin mevcudiyeti şarttı. Bizim bu devre tarihimizde hedefe doğru milleti birleştiren ve yönelten M. Kemal Atatürk olmuştur.

Bence, Atatürk'ü bu idealinde muvaffak kılan iki unsur vardır : Vatan mefhumu ve millet sevgisi. Bu iki vasfı şöyle izah etmek mümkün.

M. Kemal 1922 ye kadar asker kumandan olarak o zaman vatan toprakları addedilen sınırlarında çarpıştı ve ordular idare etti. Trablus Garb'a giderken gençliğinin en heyecanlı devri içinde Türk İmparatorluğunun bir parçasını kurtarmaya koştu. Oradan dönüşünde Balkan harbinde Makedonya'nın düşman eline düştüğü haberini Mısır'da aldığı zaman, en büyük acıyı hissettiğini daima söylerdi. Doğup büyüdüğü ve inkılâp fikirlerinin beslendiği şehir için hayatının sonuna kadar hasret çekmiştir. En canlı hâtıraları, çocukluğunun masum olayları, o muhitte geçmişti. Atatürk hisleriyle, anılarıyla buraya bağlı idi. Kurtuluş Savaşı'nın başkumandanı Mareşal Gazi M. Kemal İzmir'e muzaffer ordusu ile girdiği vakit, önünden kaçan düşman ordusunu kovalamak, Makedonya'ya el uzatmak isteyebilirdi.

Fakat M. Kemal yekpare ve kuvvetli olabilecek bir Türk vatanının sınırlarını aşmamak azmi ile bu işe başlamıştı. Zafer neşesi, Başkumandanı istilâ hırsı ve hisleriyle hareket ettirmemişti. O, "Millî hudut içinde vatan bir küldür" sözünü (23 Temmuz 1919) Erzurum Kongresinde tespit etmiş bulunuyordu. Misakı Millî ile tayin edilmiş olan bu Türk vatanını, düşman istilâsından kurtarmak gayesiyle vatan evlâtlarının kanı dökülmüştü. Atatürk bugünkü vatanımızın her sınırında harbetmiş bir insan görgüsü ve kuvvetiyle Türkler için bir vatan bütünlüğü tespit ve kabul etmiştir. Bu vatan "hiç bir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir kül" olduğunu bütün devletlere kabul ettirmiştir.

Kendi zamanında yaşayan ve milletleri İmparatorluklar peşinde koşturan ve muvaffak olamayan devlet ve hükümet reislerinin ideallerini asla benimsemedi. Hayaller kurmadı ve hayal olabilecek fikirleri hiç bir zaman bizlere telkin etmedi.

O, realist bir devlet adamı olarak sınırlarını en son Türk nesillerinin çabası, emeği ve fedakârlığı ile çizilen Türk vatanında, vatan mefhumunu mânalandırdı.

İkincisi : Millet sevgisi ve milliyet prensipi :

Diğer taraftan Atatürk mukaddes vatan toprakları üzerinde yaşayan milletin sevgisi ile, iş başarma yolunu tutmuştur. Kendisi aynen şöyle diyor : "Bizim yolumuzu çizen içinde yaşadığımız yurt bağırından çıktığımız Türk milleti ve bir milletler tarihinin bin bir facia ve ıstırap kaydeden yapıklarından çıkardığımız neticelerdir".

⊕ Haritanın başında Karsî Karşın
Cecet Pasa dâvâsında
Mustafâ Kemal Sarıyer
dâvâ fante

⊕ Samsun Havalisinde
yapılması istenen iş,
o Havalî turtâlinin
başladığı gerillayî
hastır maktî.
Mustafâ Kemal anlatı
yor: bu Sarıyer dâvâsı
Vermet benim için (dağın)
benim ijtihad ederim, güçtür,
⊕*

Atatürk'ün el yazısıyla "Gerilla hakkında iki hâtıra" makalesine ilâvesi

Âfet Inan

بَابِ رِجَالِ الْوَيْلِ كَانَهُ
سُرُوقًا لِقَوْلِهِ نَحْنُ

دیسعادن آسفانہ دوری باہم قرہاراف جہدال
ہارینفترہ جنابہرہ

استانبولہ جانس نہرہلمہ کورہ دسمہہ انکندہ دولت فہیمہ انہما
دبرہ اول استانبولہ صل اخو نفس طیب ایم انہم ۱۹۱۶

حلیفہ مسلمہ

محمد صالح

To:—His Excellency, General Harington,
C-in-C. of the Forces of Occupation,
in Constantinople.

Sir,

Considering my life in danger in Constantinople, I take
refuge with the British Government, and request my transfer as
soon as possible from Constantinople to another place. November
16th, 1922.

Mehmed Vehideddin,
Caliph of the Mussulmans.

Padişah Vahidettin'in İngiliz işgal orduları Baş Komutanı General Harington'a İngiltere devletine sığındığına dair mektubu ve İngilizce çevirisi.

Atatürk, bir devlet kurucusu olarak hâkimiyetin milletin bütününe ait olduğu prensibini kabul etmiştir. Monarşik idareden Cumhuriyete geçişte bir aileden doğmuş olmakla devlet reisliği hakkını elde edenlere mukabil, her kabiliyet gösteren, milletin içinden çıkan her kişinin lâyık olduğu devlet hizmetlerinde, başarı gösterdiği sürece, vazife görmesi prensibi yurdumuzda kanun yolu ile kabul edilmiştir. Bu büyük zihniyet değişikliğinin kaynağı ise millet sevgisinin ve millî değerlere önem vermenin bir neticesidir. Atatürk bu hususta diyor ki “Millet sevgisi kadar büyük sevgi yoktur. İstiklâl Harbinde, benim de millette ettiğim bir takım hizmetler olmuştur, zannederim. Fakat bunlardan hiç birini kendime maletmedim. Yapılanın hepsi milletin eseridir dedim. Aranacak olursa doğrusu da budur. Mazide sayısız medeniyet kurmuş bir ırkın ve milletin çocukları olduğumuzu ispat etmek için, yapmamız lâzım gelen şeylerin hepsini yaptığımızı ileri süremeyiz. Bugüne ve yarına bırakılmış bir çok büyük işlerimiz vardır. İlmî araştırmalar da bunlar arasındadır. Benim arkadaşlarıma tavsiyem şudur : “Şahsımız için değil, fakat mensup olduğumuz millet için elbirliği ile çalışalım.” Atatürk’ün bu naklettiğim sözlerinde görüldüğü gibi millet sevgisini, millete eser vermekte buluyor ve birleştiriyor.

Ayrıca Atatürk bana Türk milliyetçiliği için şu notu yazdırmıştır :

“Türk milliyetçiliği, terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde, bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber, Türk içtimaî heyetinin hususî seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmaktır”.

M. Kemal Kurtuluş hareketine en büyük millî his kuvvetiyle girmiştir. O “ilham ve kuvvet menbaı milletin kendisidir” der; aynı zamanda medenî ve insanî hislere de büyük değer verilmesini telkin ederdi. Hakikaten düşünülecek olursa dünya milletleri içinde Türk milleti medeniyet sahasında müvazi yürüdüğü zaman, büyük millî bir kudret olmuştur ve olur.

Atatürk diyor ki : “*Bir içtimaî heyete kıymet ve kuvvet onu kuran fertlerin kendilerini kıymet ve kuvvet telâkki etmelerindedir. Ancak bu gibi fertlerden vücut bulmuş olan içtimaî heyetlerdir ki, yekpare kıymet kudret manzarası arzedebilirler*”. 1937 de bir konuşma esnasında not ettiğim bu cümlenin izahını yapan Atatürk, aynı zamanda şu telkinde de bulunmuştu. Bir içtimaî heyette her fert üzerine düşen

vazifeyi hakkıyla yapabilirse, o işteki muvaffakiyet herkese ait olacağı gibi asıl umumî gidişin bir yerde merkezileştirilmesi de elzemdir. İşte Atatürk bu birleştirici ve önder baş oluşu ile millî ve beynelmilel sahada büyük olarak tanınmıştır. Bilhassa onun yaşadığı devirlerin olayları ve tarihi, çeşitli cephelerde incelendiği vakit, Atatürk adının sembolleşmiş bir vasfı vardır. Bu devre üzerine olan yabancı ve yerli yayınların toplamı pek büyük bir yekûn tutmaktadır ve yayınlar devam etmektedir. Çünkü artık bunun incelenmesi yakın tarihimizin esaslı bir konusudur.

Üçüncüsü Türk inkılapları :

Şimdi bu hatırlatmadan sonra, asıl şu nokta üzerinde durmak istiyorum : Memleketi bu düşman istilâsından kurtarma işinin başarılmasından sonradır ki Atatürk'ün önderlik ettiği İnkılâpların hepsi birden bir kül olarak Türk içtimaî heyetine yeni bir nizam getirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerinde çeşitli ıslahat hareketleri denenmiş ise de, bunlar cezrî inkılâplar çevresine girmekten yoksun olmuştur. Atatürk evvelâ devlet şekli sistemi üzerinde en esaslı inkılâbı Cumhuriyeti kurmakla yaparken, onun bir neticesi olan sosyal inkılâpların gerçekleşmesini zarurî bulmuştur.

1963 yılı "Unesco" merkez teşkilâtı dünyada büyük addedilmiş adamların yıldönümlerini bir anma vesilesi olarak ele alırken herkes için 50. veya 100. yıldönümleri esas olarak kabul edilmiş iken istisnâî olarak Atatürk'ün ölümünün 25. yıldönümü bütün memleketlerde anılması için karar alınmıştır. Şunu da kaydetmek isterim; bu kararın başlıca sebebi Atatürk'ün İnkılâp konularının "Hümaniter" yönüdür, içtimaî sebebe dayanmış olmasıdır. Çünkü Unesco siyasî ve askerî alanlardaki şöret sahibi büyük adamları konusu dışında addeder. Ancak kendi konusu ile ilgili yani, ilim, kültür ve sanat bakımlarından büyük addedilen şahısların yıldönümlerini yapmayı ve bu vesile ile onların başardıkları işleri milletlere tanıtmayı hedef tutmaktadır.

Atatürk işte bu yönü ile milletlerarası bir şöhrete hak kazanmıştır. En son yayımlanan Fransızca yedi büyük ciltlik umumî Medeniyet tarihinde, Atatürk için şöyle yazar: "Avrupa askerî kuvvetlerine karşı koyan Galip kahraman" aynı eserde Türk İnkılâplarını ise "Kemalizm" olarak vasıflandırdıktan sonra yakın şarkın ilk kurtuluş hareketini başaran ve Garp medeniyet âleminin umumî nizamında yer alan siyasî bir varlık olarak mütalâa eder ve bu tarihî olayları buna göre tahlil eder.

Atatürk 1933 yılında “İnkılâp” mefhumundan anlaşılması lâzım gelen mânâyı bana şöyle not ettirmişti :

“Türk Milleti’ni son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır.”

Hakikaten bir içtimaî heyetin dayandığı müesseseler, kuruluş ve gelişmeleri devirlerinde, zamanın ilerlemelerine uyma nisbetinde faydalı halde bulunabilirler, ilerlemeye uymayan ve ilk kuruldukları gibi kalanlar gelişen medeniyet içinde fayda yerine zarar veren müesseseler haline gelirler. İşte Türk İnkılâpları bu zamanın tekâmülüne uymayan müesseselerin yerine yenilerini koymak için harekete geçmiştir. Bunu evvelâ devlet bünyesi içinde mütelâa edelim : İstiklâl Savaşı sonunda Cumhuriyetin ilân edilışı olayı belirli bir fikrin tatbikata geçmesini sağlamıştır. Erzurum Kongresi’nin, bölgevi kurtuluş fikri üzerine toplanması, Sivas’ta ise Misakı Millî hudutlarını çevreleyen Türkiye topraklarına şamil oluşu Cumhuriyet devrimizin parlamenter hayata yönelişin iki önemli temel unsurudur. Bu millî kongrelerin aldıkları kararlardır ki, Heyeti Temsiliyeyi, T. Büyük Millet Meclisi’ni toplamaya yetkili kılmıştır. Atatürk demokratik prensibin dayandığı Parlamento murakabesi altında kurulacak Cumhuriyet idaresini istemiştir. Cumhuriyet ilân edildikten sonraki tarihî gelişmelerimiz malûm. Ancak benim burada çok partili denemelerden Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş devrinde şahit olduğum bir hâtıram olacaktır. Bu suretle Atatürk’ün çok partili sistem hakkındaki fikirlerini kendisinden duyduğum ve not ettiğim gibi nakledeceğim :

1930 yılında Yalova’da Atatürk tarihçilerle “Türk tarihinin ana hatlarını” çalışmaktadır. Paris sefirimiz ve Atatürk’ün yakın arkadaşı Fethi (Okyar) Bey kendisinin misafiridir. Öğle yemeklerindeki konuşmalara şahit olduğum vakit konu şudur : Fethi Bey Avrupanın çok partili sistemlerini ve murakabeli rejimleri anlatmakta ve bizim hükümetin o zamanki iktisadî politikamızı beğenmemektedir. Bilhassa demiryolları inşaatının bir nesle çok yük oluşunu tenkit etmektedir. Atatürk bunları sükûnetle dinleyip bazı cevaplar verdikten sonra bir gün şu teklifte bulundu : “Siz siyasî bir parti kurunuz ve bu fikirlerinizi B. Millet Meclisi’nde açıklayınız, memleket için faydalı olur. Ben size müzahir olurum” dedi.

İşte Serbest Cumhuriyet Fırkası böyle kuruldu. Bir gece Atatürk bazı soruları bana yazdırdı ve herkesin cevap vermesini istedi. Kendisi de konuşmaya başlayınca ben elimdeki kâğıda söylediklerini aynen şöylece not ettim :

“Siyasî müesseselerin değişmesine misal olarak bu günün bir hâdisesini de tahlil edebiliriz. Malûm olan sebepler ve âmillerin tesiri altında, Türkiye Cumhuriyeti teşekkül etti. Müdafaai Hukuk cemiyeti esas olmak üzere siyasî bir Fırka vücuda geldi (C. Halk Fırkası). Bu fırkanın karşısında teşkil edilmek istenilen bazı siyasî zümreler, cumhuriyetçilik ruhuna malik olmadıklarından yaşamak hakkı bulamadılar. C. H. F. sı memlekette tek kaldı. Büyük Millet Meclisi'nin umumî heyeti, bu fırkanın mensuplarından ibaret oldu. Reisicumhur ve Hükümet ricali bu fırkanın erkânından, bu fırka mebuslar heyetinin intisap ve itimat ettiği zatlar oldu. Reisicumhur Gazi'nin ve onun fırkası olan C. H. Fırkasının esas prensipleri ve bu prensipler icabını tatbik eden bugünkü hükümet, Cumhuriyet temelini sağlamlaştıracak vasıflarda ve mahiyettedir. Bunun böyle olduğu senelerden beri görülen tavır hareket ve eserlerden kolaylıkla anlaşılabilir. Hususiyle Gazi'nin tebellür eden ideali ve değişmez olduğu anlaşılacak karakteri bu hususta itimada lâıyk (zamândır) teminattır. Fakat bu vaziyetin devamında hatıra gelen ve görülen mühim mahzurlar vardır. İlk söylenebilecek mahzur, Meclis yalnız bir fıkra mensuplarından olunca o fırkanın iktidar mevkiinde tuttuğu Hükümetin icraatının kâfi derecede münakaşa ve tenkit edilmemiş olmasıdır. Bu noksan iki sebepten neşet edebilir.

Birincisi Meclisin kendi fırkasından olan Reisicumhur ve onun intihap ettiği Başvekil ve arkadaşlarına çok itimadı olabilir. Bu sebeple Meclisten geçen ve geçmiyen işleri uzun uzadıya tetkike lüzum görmiyebilirler. İkincisi aynı fırka arkadaşı olmak, arkadaşlıkta lüzumsuz ve zararlı bir hassasiyet uyandırabilir.

Tenkite ve muaheze ile birbirini gücendirmemek gibi bir vâhime uyanabilir. Bunlardan başka sebepler de inzımmam eder; yavaş yavaş Hükümet ve onu intihap eden Reisicumhur, Meclisten aldıkları ve bazı mühim ve heyecan verici hâdiseler münasebetiyle alabilecekleri selâhiyetleri, tenkitsiz tatbik alırlar. Bu hal âdet derecesinde kökleşebilir.

Bizde Gazi zamanında böyle bir ihtimal hatıra gelmez. Fakat Gazi'den sonra onun yerine gelecek herhangi bir Devlet Reisi, aynı

tarzı takibe devam edebilir. Hattâ devam etmek isteyebilir. Çünkü az tenkitli veya tenkitsiz iş görmek, her hareketi tenkit göreceğini düşünerek hareket etmekten daha kolaydır; zamanla bu vaziyetin nasıl bir şekil alacağını kestirmek güçtür.

Devlet Riyasetine gelen zat, bilhassa muktedir, faal olur, Devlet ve Millete kendi şahsına muhabbet ve takdir kazandıracak büyük hizmetler yaparsa, zahiren Meclis vaziyetine ve Cumhuriyet şekline gayet hürmetkâr ve itaatkâr görünürse, tehlike büyür. İstenmediği halde Devletin hakikatte mahiyeti değişebilir. Bu yeni mahiyetin yeni ismini takınması zaman meselesi olur. İşte, bu esaslı mütalâaya mebni olmalıdır ki, Reiscumhur Gazi'nin tensip ve teşvikiyle olduğu anlaşılan yeni bir fırka, Serbes Cumhuriyet Fırkası teşekkül etmiş bulunuyor. Temiz fikirler etrafında teşekkül eden ve tabîî bir surette Cumhuriyet temeli üstünde yükselecek olan bu fırkanın mevcudiyeti hatıra gelen mahzurların vücut bulmaması için, esaslı bir tedbirdir. Memlekette C. H. Fırkası ve S. C. Fırkası birbirini kontrol edecek, bir birinin fikirleri, niyetleri hareketleri hakkında efkâr-ı umumiyeyi tenvir edecektir. Bu sayede şahsî selâhiyetlere dayanarak, şahsî hareketler milletin gözü önünde bulundurulacaktır. Milletin şahıslara, kendini unutacak ve kendini kaptıracak kadar meclûp olması, iyi netice vermez. Bunun tarihte misalleri çoktur”.

İşte Atatürk, kurduğu Cumhuriyet rejiminin böyle murakabeli bir siyasî sisteme dayanmasını istemiştir. Ancak bunun kendi zamanında yerleşmemesi irticaî olayların siyasî hayata tesir etmesinin zararlı neticelerini önlemek zaruretindedir. Parlamenter sistem, hür düşüncenin ve Batı hümanizması içinde gelişen politik bir tâbirin tatbikatıdır. Fakat bunun bütün icaplarıyla bir Cumhuriyet rejiminin içinde kökleşip yaşayabilmesi için elbette zamana ve eğitime göre yetişmiş insanların çoğalmasıyla mümkün olabilmektedir. Türkiye’de Cumhuriyet Devlet şekli büyük bir inkılâp hareketi ile yeni bir müessese olarak kurulmuştur. Onun için İnkılâp hareketinin baş unsuru ve temeli bu devlet sistemi içinde yeni bir hukukî şekil almasında görülür.

Diğer taraftan Türk inkılâplarının sosyal bünyemizde en çok tesir eden ve eğitim öğretim alanlarında müsbet neticeler verebileni ise, Harf değişikliğidir. Bu inkılâbın hedefi, büyük halk çoğunluğunu kolay ve çabuk öğretime yöneltmek ve medenî dünyada birliğe doğru gitmektir. Bu meselede Atatürk’ten önce denemeler ve bazı teklifler

çok mahdut kalabilmiştir. Atatürk bu işte cezrî hareket etmeyi çok iyi bilmıştır. Bundaki muvaffakiyet Türk milleti'nin okuma yazma nisbetini çoğaltmış olmakla ölçülebilir. Bütün diğer İnkılâplar biri diğerini takip eder ve Atatürk devrini bir kül olarak mütalâa edilmesine yol açar. Ben bunlardan yakinen şahidi olduğum tarih meselesi üzerinde duracağım.

Cumhuriyet devrimizde Tarih anlayışında büyük bir zihniyet değişikliği olmuştur. Meselâ Türk ve Türkiye tarihinin ilmî metodlarla incelenmesi, sadece siyasî ve askerî yönleri ile değil bilhassa medeniyet sahasında Türklerin tarih içindeki durumlarının ortaya çıkarılması başlıca hedef olmuştur. Tarih öğretimi ve tetkikleri çeşitli safhalardan geçmiştir. Tarihi olayların yazılı belgelerle zaptedilmesi ve bunların bir sistem dahilinde öğretilmesi daima milletleri meşgul etmiştir. Ancak Türk tarihi öteden beri bir bütün halinde toplanmaktan maalesef mahrum olmuştur. Türkler IX. yüzyılda İslâmiyeti kabul ettikten sonra bilhassa Osmanlı devleti zamanında islâm tarihi esas alınmış, fakat bunda islâmiyetten önceki Türk tarihine ve Türklerin islâm medeniyetine büyük hizmetleri ihmal edilmiştir. Bu çeşit tarih anlayışı millete millî bir kültür vermekten uzak kalmıştır. Tanzimattan sonra yani XIX. yüzyılda ise Osmanlı Tarihi ayrıca yer almış hattâ devlet eliyle medreselerin dışında kurulan okullarda bu tarih, İslâm tarihinden ayrı olarak okutulmaya başlanmıştır. Halbuki aynı asırda "Orientalistler" yani müsteşrikler topluluğu, Türk tarihini inceleme yoluna gidilmiş ve eski Orhon yazıtlarının okunması ile unutulmuş olan yeni Türk medeniyetleri meydana çıkarılmıştır. Seyyahların Türk eserlerini tasvir etmeleri ve bunların incelenmesi, tarihte bir Türk kültür âlemini âdeta yeniden doğuşunu bildirmiştir. Bu ilmî cereyanlar Osmanlı Türk toplumuna yabancı dil öğrenen aydınlarımız yolu ile XIX. asrın sonlarına doğru girmeye başlamıştır ve bilhassa II. Meşrutiyet devrinde Türkçülük cereyanı içinde bu incelemelere dayanarak umumî Türk tarihleri üzerinde yayınlar yapılmıştır. Bütün bu hareketler içinde esefle kaydetmek lâzımdır ki Osmanlı İmparatorluğu devrinde İslâm ve Hanedan tarihinden başka öğretime esas olabilecek millî tarihlerimiz tamamen ihmal edilmiştir.

İstiklâl Savaşı esnasında ve Cumhuriyetin ilk devirlerinde millî tarihimiz manevî kuvvetimize çok büyük bir destek olmuştur. B. M. Meclisi'nin müzakere zabıtları okunduğunda günün en önemli

meselelerinin halledilmesinde hatipler tarihî olayları örnek olarak göstermektedirler. İnkılâplar konusunda ise devrini tamamlamış müesseselerin kaldırılması için tarihî bilgi B. M. Meclisi'nde ve kamu oyunda büyük rol oynamıştır. Bunlar için örnekler pek çoktur. Yalnız bunların arasında Atatürk gerek Mecliste gerekse halk'a hitabederken konuşmalarında, o zamana kadar alışılmamış bir ifade kullanmaktadır. Meselâ 28 Eylül 1925 te Samsun'daki bir konuşmasında diyor ki :

“Bizim Milletimizin hayatî esasını düşünelim. Bu düşünce bizi elbette altı yedi asırlık Osmanlı Türklüğünden, çok asırlık Selçuk Türklerine ve ondan evvel bu devirlerin her birine muadil olan Büyük Türk devrine kavuşturur”. Bu sözleriyle Atatürk bu yurda sahip oluşumuzu tarih bilgisi ile kuvvetlendiriyor, ve “Büyük Türk devri” tabirini kullanıyor. İşte bundan sonraki yıllarda gerek tarih tetkikleri gerekse tarihin öğretimi yepyeni bir yönde gelişme yoluna girmiş oluyor. 1930 dan beri Türk Tarih Kurumu'nun çalışmalarında esas gaye şu olmuştur :

Evvelâ Türk Tarihi'nin bilinmesi mümkün olan en eski devirlerden itibaren bir silsile halinde tetkik edilerek yazılması, ikinci olarak da Türkiye topraklarında gelip geçmiş medeniyetlerin bu vatanın malı olarak en eskilerinden itibaren meydana çıkarılması ve yeni usullerle hem turistik bakımdan hem de medeniyet tarihi açısından tanıtmak. Tabii olarak bu Türk ve Türkiye tarihi mihverî etrafında cihan tarihinin umumî bilgilerini ihmal etmemek icabediyordu. Okullarımızda Cumhuriyet devrindeki Tarih öğretimi bu esaslara göre tayin edilmişti. Tarih Fakültelerinin yine o devirde açılışı bu yeni Tarih anlayışının verdiği zihniyet üzerinde çalışmayı temin için olmuştur.

Fakat asıl burada üzerinde durulması icabeden mesele de şudur : Medeniyet tarihi anlayışı ve izahına göre Türk tarihini ele almak. İşte Tarih Kurumu kurulduğunda da esas gaye bu olmuştur. İncelenmesi ve yayınlanması öngörülen konu “Türklerin Medeniyete Hizmetleri”dir. Ve bu “Türk Tarihi'nin ana hatları” eseri için bir hazırlık safhasıdır. Plânlaştırılan esaslar ise şöyle sıralanmıştır :

I — Devlet Hayatında

II — Fikrî Hayatta

III — Ekonomi Hayatında

Bu üç büyük bölüm içinde gruplaştırılan konularda bütün müesseseler yer almaktadır. Meselâ :

I. Bölümde, Devlet ve Hükümet teşkilâtının her kısmını içine alır. Bunlar devletin hukukî durumu, Devlet Reisi ödev ve hakları. Hükümetin yani icra organının yetki ve teşkilâtı, Ordu, Maliye v.s. gibi yalnız bir devletin mevcudiyeti ile kurulabilecek müesseselerin tarihî safhaları.

II. Bölüm ise, ferdî çalışmaların sosyal bünyedeki yeridir. Bunda sosyal hayatın bütün safhaları aile ve cemiyet münasebetleri, örf ve âdetleri, ilmin müspet ve sosyal bütün gelişmeleri, güzel sanatların her şubesi, yani mimarî, heykeltraşlık, resim, musiki ve raks gibi kısımları, sporların insan topluluklarındaki yeri,

III. Bölüm, Ekonomik hayat, bunda istihisalden (üretim) istihlâke (tüketim) giden müesseseler yer almaktadır. Ziraat, hayvancılık, sanayi, yollar, nakil vasıtaları ve ticaret gibi. Tabî bu kısımda hem devlet müesseseleri içinde ve hükümetin vazifelerini sıralamak hem de ferdî çalışmalar yer alır. İşte bu plân dahilinde incelenecek tarihî bilgilerle siyasî tarih mihveri etrafında ve kronolojisine göre asıl halk toplulukları, isimli veya anonim, bütün hayat safhaları ve meydana getirdiği eserlerle tanımak mümkün oluyor. Böylece de sadece idare edenlerin teferruatlı tarihi değil, bir devleti teşkil eden bütün fertlerin hizmetleri bütünü ile anlaşılmiş olması kabil oluyor demektir.

Görüldüğü gibi bu plân ve hedef başarılması kolay bir iş değildir. Fakat çalışmalar bu yönde inkişaf ettikçe Türk tarihi aydınlığa kavuşmaktadır.

İşte bu plân gereğince Türk Tarih Kurumu ilk kuruluş senelerinde “Türk Tarihi’nin Ana Hatları” eserinin müsveddeleri başlığı altında “Türklerin medeniyete hizmetleri” bahsi için pek çok kimseden etüdler istenmiş ve bunlar yarı sahifeleri boş bırakılmış olarak basılmıştır. Bunlar üzerinde gerek İstanbul’da gerekse Ankara’da günlerce müzakere ve münakaşalar yapılmıştır. Bu vesile ile şunu itiraf etmek isterim ki benim şahsen tarih bilgilerime bir seminer mahiyetinde olan bu müzakereler pek faydalı olmuştur. Ancak bütün bu konular olgunlaştırılarak hepsi yayım sahasına çıkmamıştır. Bununla beraber bu fikir üzerinde Türk Tarih Kurumu çalışmalarına ve yayınlarına devam etmektedir.

Türkiye tarihinin çeşitli devirlerine gelince, bu toprakların en eski devirlerinden en yeni zamana kadar geçen siyasî ve medenî

varlığını hangi isim altında olursa olsun bu yurda yerleşmiş olanlar tarafından meydana getirilmiş olmasıdır. Türk topluluklarının fetih yolu ile veya göçlerle buraya gelişleri Türkiye'nin bugünkü halkını teşkil etmiştir. En eski medeniyetlerin yapıcısı olan meselâ Hititler veya Urartular buradan başka yere göç etmemişlerdir. Buna göre yurdumuzdaki bütün medeniyet eserlerine, bugün burada yaşayan Türk Milleti, sahip ve varistir. Yani bu eserler bugün buralarda yaşayanların cedlerinden kalmadır.

Bu iki görüş etrafında tarihimiz incelendiği vakit, Türk ve Türkiye medeniyetleri bir bütün halinde ortaya çıkmaktadır. Böylece tarihimiz yeni bir *hümanizmaya* yol açacak kadar verimli ve zengindir. Esasen bütün dünyayı yüzyıllarca besleyen fikir hareketlerinden hümanizma, bugün klâsik devre sayılan tarihî kaynaklardan çok daha derinlerdeki tarihî belgelerin tamamlanmasıyla yepyeni bir bilgi kaynağına kavuşmaktadır.

İşte Cumhuriyet devrimizin tarih anlayışı millî varlığımız üzerinde böyle bir görüş ile büyük bir zihniyet değişikliğine yol açmıştır. Netice olarak söyleyebilirim ki, Türk ve Türkiye tarihimizin en eski devirlerinden itibaren *medeniyet müesseseleri yönünden incelenmesi* millî varlığımızın temel sağlamlığını temin etmektedir. Bunun üzerinde yükselecek tarih görüşümüz ve bilgilerimiz ise, biz Türkleri, dünya medeniyeti içinde maddî, manevî değerlerine önem verilecek bir kavim olarak tanıtacaktır. Bu inanç bizi millî tarihimizin kaynaklarına götürmekle, dünya medeniyetindeki yerimizi de sağlamlaştırmaktadır. Esasen bugün tarih öğreniminin ve beynelmilel sahada üzerinde durulan fikir cereyanının amacı, milletleri medeniyet alanındaki eserleri ile birbirine tanıtmak ve bu yolla insanları birbirine sevdirmektir.

Milletlerarasındaki husumetleri besleyen intikam hislerini gidebilecek medenî varlıklar bizzat milletleri üstün kılacağı gibi milletlerarası sulh içinde anlaşmayı da sağlar. Bizim tarihimizde bu örnekleri meydana çıkarmak elbetteki mümkündür.

Netice :

Bu vesile ile üzerinde durduğum bir terimi biraz açıklamak isterim.

II. Dünya savaşından sonra beynelmilel sahada milletleri, iki kısma ayırmak âdet oldu. "Az gelişmiş memleketler" bu biraz daha

hafifletilerek “İktisaden geri kalmış memleketler” veya “gelişmekte olan memleketler”.

Bu terimler iktisaden sanayileşmiş zengin memleketlerin diğer milletleri geri kalmışlıkla töhmet altında bulundurmasıdır. Bu hem cemiyet olarak hem fert olarak manevî bir baskının ifadesidir ve bu tabire lâayık görülen milletleri aşağı görme durumunun manevî olarak yaratılmasıdır. İşte bu zihniyet bize Atatürk’ün telkinlerinden ve bilhassa prensiplerinden pek çok uzaklaşmayı ve ayrılmayı hedef tutuyor.

Atatürk en kritik ve bütün memleketin en kötümser ve yoksul olduğu devirlerde dahi, hiç bir zaman, aşağılık duygusuna kapılmamış ve milleti de bundan sıyırmak için en büyük manevî kuvveti milletin gücüne, kabiliyetine inanarak telkin etmiştir. Esasen bence Atatürk’ün bize fert fert ve millet olarak en büyük telkini hiç bir millettten kendimizi aşağı görmemek, bilâkis kendimize güvenin her suretle artırılmasıdır. Kurtuluş Savaşımızın en müşkül günlerinde dahi bu manevî kuvvet, hem kendisinde hiç eksilmemiş hem de bütün millete bu üstün vasfı en kuvvetli olarak telkin etmiştir.

İşte onun içindir ki derin ve şümüllü tarihimizden bahsederken, bilhassa bu kaynakta, en büyük gelişmiş bir millete mensup olduğumuza belirtmek istedim. Bu medeniyet tarihinde kökünü bulan bir millet hiç bir zaman “Az gelişmişlik” vasfını benimseyemez. Bunu fert olarak, millet olarak tamamen üzerimizden atmak gerekmektedir. Biz ayrıca dünyanın en güzel, en zengin iktisadî kaynaklarına sahip bir yurdun evlâtlarıyız. Bunları bugün değerlendirmek hepimizin çalışmasıyla mümkün olmaktadır. Bu deyimî Atatürk sağ olsaydı, mutlaka en büyük kuvvetle reddeder ve hiç bir zaman kullanmamıza razı olmazdı.

Biz millet olarak soylu, köklü bir tarihe mâlik olmakla Türk inkılablarının, Atatürk prensiplerinin ışığı ve hedefi etrafında toplandıka, çalışmalarımıza güvenerek mesut ve müreffeh insanların topluluğu olarak dünya milletleri arasında yerimizi, eşit şartlarla almış bulunacağız. Hepimiz bu ideal etrafında toplanmakla başarıya ulaşacağımıza inanıyorum *.

* 7 Temmuz 1968 de Samsun’da “Atatürk’ü anma ve anılarını koruma” derneği adına verdiğim bu konferans’a bazı ilâveler yaptım.